

Frodo från Hobbinge med ringen, spelad av Elijah Wood i filmen "Sagan om ringen".

FOTO: P VINET/NEW LINE CINEMA/ZUMA PRESS

En Ring i Tolkiens anda

Efter 45 år kommer nu en översättning av Tolkiens ring-epos som faktiskt återger vad författaren skrev. Utmaningen är stor och intresset för översättningen formidabelt. Henrik Williams har återinträtt i ringens värld.

RECENSION BÖCKER

J R R Tolkien

Ringens brödraskap
Övers. Erik Andersson och Lotta Olsson
Norstedts

Lycklig den som ännu inte läst John Ronald Reuel Tolkiens "The Lord of the Rings", fantasygenrens mest betydelsefulla epos. Många miljoner har slukat femtiotalverket som blev kultbok för studenter på 60-talet. Till svenska översattes den redan 1959-61 som "Sagan om ringen" av den överproduktive och egensinnige Åke Ohlmarks, vars tolkning har kritiserats hårt. Efter 45 år kom-

mer slutligen en nyöversättning av Erik Andersson (prosan) och Lotta Olsson (poesin). Den kommer säkert att mottagas lika intensivt och skärskådas lika detaljerat som en ny bibelöversättning.

Det är nytolkningen som här skall recenseras. Sällan har ett formidablare översättningsuppdrag givits, och det passade Ohlmarks sällsynt illa, som utförde värvet med vänster hand och en dos gott humör. På hans och liknande fuskjobb reagerade Tolkien med en instruktionsbok för framtida uttydare av Midgårdssagan. Det är i detta läge de nykorade översättarna har haft att verka: trefaldigt klämda mellan Tolkiens egna krav, den förkättrade men stilbildande föregångaren Ohlmarks och tolkienisternas omätliga perfektionskrav. Till sitt stöd har de därför begagnat sig av en hel stab rådgivare, inte minst för att få hjälp med det tusentals person- och ortnamn som späcker den fiktiva sängen.

LÅT MIG MED en gång konstatera att Andersson & Olsson har presterat en läsbar, jämn och i stort sett korrekt översättning, ett prov på en mycket gedigen arbetsinsats som förtjänar

stor respekt men också en ingående granskning.

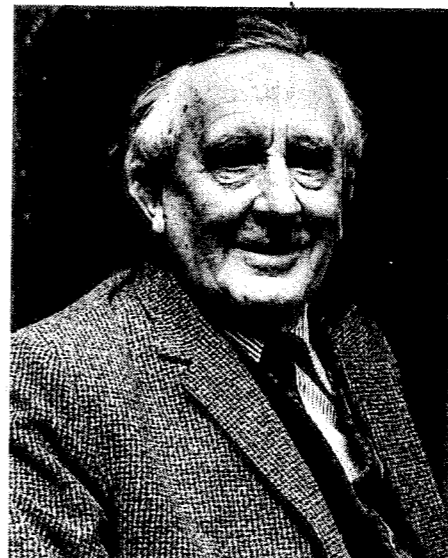
Ohlmarks översättning är excentrisk men har ändå dels lyckats trollbinda svenska läsare, dels etablerat många namnformer. Men nu blir det till att lära om! Till och med så etablerade storheter som namnen på huvudpersonen Frodo Baggins släkt och hemort samt hans folksslagsbeteckning får finna sig i att följa den Tolkiens tekniska nomenklaturcentralens påbud. Ohlmarks använde hob efter att ha övertygat Tolkien om att originalets "hobbit" skulle rimma på "jakobit" och andra otrevliga ord. Bilbo och Frodo Bagger lät han bo i Baggers hus i Hobsala. Andersson behåller i stället "hobbit" men låter familjen Secker bebo Säcks ände i Hobbinge.

Hundratals andra ändringar följer samma mönster med motiveringen att man följer Tolkiens egen vilja: han ville att alla engelska ord skulle översättas men inga andra. Den sympatiska ambitionen var att utländska läsare skulle få samma intryck som de engelska.

Men Tolkiens översättningsdektret är inte oproblemiskt. För det första är svenska läsare inte engelska och för det andra var

Cate Blanchett som alvdrottningen Galadriel.

John Ronald Reuel Tolkien.

Tolkien själv språkgeni och grundlärare professor i fornengelska. Det senare innebär att hans referensramar är de förnämsta men inte att han alltid hade rätt. Han räknar ordet "mathom" (klenod) som engelskt, trots att det inte använts efter 1250 och inte finns i vanliga engelska ordböcker. Andersson nöjer sig med översättningen mattum, vad detta nu skall föreställa. Ordet hade språkhistoriskt korrekt kunnat översättas med "medm, memn" eller med andra lika missprydande former. Ohlmarks behöll "mathom", och det gjorde han rätt i.

Genom att slaviskt lyda Tolkien skapas en del i mitt tycke fula eller löjväckande former som Möcklegräva för "Michel Delving" och Kofferdi-Secker för "Sackville-Bagginses", men det leder också till inkonsekvenser. Om nu alla "engelska" ord ska ges en svensk motsvarighet borde faktiskt själva "hobbit" från "hol-bytla" (hålbyggare) blivit till exempel det otänkbara hobbeg. Att behålla originalets former när de inte är språkligt genomskinliga hade i de flesta fall varit bättre och stämt överens med hur vi vanligtvis översätter litteratur från engelskan samt undvikit rena barnboksöversättningar som Holger, Teodor, Bert och Malte (!) för "Holman", "Ted", "Bill" och "Barliman".

DEN ALLRA STÖRSTA översättningsgrodan ligger dock i ett enda till synes obetydligt ord, nämligen det "precious" som antihjälten Gollum använder om ringen, bokens centrala

nav. Min dyrgräp, är vad Andersson kallar den och detta uttryck används av alla ringens ägare. Ohlmarks valde "älskade", vilket visar att han förstod Gollums förhållande till guldsmcket. "Min älskling" eller "min skatt" är faktiskt ordboksöversättningen och den är dessutom sann mot Tolkiens genomgående avsikt att framställa hur kärleken till jordiska ting och jordisk makt binder själen och leder till dess undergång. Detta har helt förbisetts av nytolkarna och kan möjligen bero på att ingen av dem tydligen hade läst boken innan de fick uppdraget... Vad kommer man i sista delen att hitta på för att återge Gollums ormligt väsnande "Preciouss" utan några s-ljud att ta till?

HUR TOLKIEN SKREV ÄR nämligen lika viktigt som vad han skrev. Engelskans stilbredd är stor och Tolkien utnyttjade hela spektrumet. Här har Lotta Olsson lyckats bättre än sin prosaiske kollega. De över 100 diktstroforna som fallit på hennes lott är oftast njutbart översatta, ibland minst lika bra som det den ivrige originalpoeten förmådde åstadkomma. Bäst lyckas Olsson med det mera vardagliga materialet som Sams trollrim och kanske särskilt den förtjusande Badsången där andra strofen lyder:

O, ljuvligt är ljudet av regnets dropp
och porlande bäckens vindlande lopp,
men bättre än regn eller skvalpande ström
är varmvattnets immiga dimmiga dröm.

När kraven på sängbarhet eller högstämhet blir extra stora eller när Tom Bombadil drar i gång med sin nonsensvers hänger översättaren inte riktigt med i svängarna – ett och annat nödrim slinker också med – men dåligt blir det aldrig. Olssons insats är extra viktig därför att Tolkien som i de isländska sagorna använde poesin både för att fördjupa handlingen och ge tillbakablickar. (Detta har naturligtvis, som så mycket annat, nästan helt rationaliserats bort i den senaste filmatiseringen.)

ERIK ANDERSSONS PROSA är jämn. Tolkiens fabuleringsglädje och ordsmideri ekar stundvis tydligare hos Ohlmarks. Det ligger tyvärr i nutida svensk översättartradition att tona ned stilistisk variation. Andersson gör också bara lama försök att återge spännvidden i stil från Gammelfars rustika ordvändningar till fornkungen Isildurs arkaiska språkbruk, men många läsare gillar säkert detta. En otvetydig skönhetsfläck är däremot den anderssonska tendensen att nyttja ett och annat tondövt ordalag. Uttryck som durkdriven skicklighet, endräkt, endemiskt, tursam slump, ta av daga och krypet, för att ta några från bokens början, demonstrerar en inkonsekvens i stilnivån som saknar motsvarighet i originalet.

Allt detta är dock marginellt gnäll och jag är säker på att läsarna kommer att tycka om denna senaste (men inte sista) översättning. Den har den stora fördelen att den återger vad Tolkien faktiskt skrev.

HENRIK WILLIAMS

professor i nordiska språk vid Uppsala universitet
litteratur@dn.se